

ВИСОЧИН Ірина,

д. е. н., професор кафедри економіки та фінансів підприємства
Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

E-mail: irina.vysochyn@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1738-8553>

ЕКОНОМІСТ У СФЕРІ ТОРГІВЛІ: КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА КАР'ЄРА

Проаналізовано кількість суб'єктів господарювання у торгівлі та зайнятих у них працівників, структуру вакансій за видами економічної діяльності та розмір заробітної плати у вакансіях за посадами економіста. Наведено перелік завдань та обов'язків, які покладені в основу типової посадової інструкції економіста підприємства торгівлі. Виділено чотири основні моделі успіху для випускників економічних спеціальностей.

Ключові слова: економіст, торгівля, вакансії економіста, компетентності, кар'єра економіста.

Высочин И. Экономист в сфере торговли: компетентности и карьера.

Проанализированы количество субъектов хозяйствования в торговле и занятых в них работников, структура вакансий по видам экономической деятельности и размер заработной платы в вакансиях по должностям экономиста. Приведен перечень задач и обязанностей, положенных в основу типовой должностной инструкции экономиста предприятия торговли. Выделены четыре основные модели успеха для выпускников экономических специальностей.

Ключевые слова: экономист, торговля, вакансии экономиста, компетентности, карьера экономиста.

Постановка проблеми. Від початку побудови ринкової економіки в Україні професія економіста набула популярності і дотепер роль економічної освіти у зв'язку з розвитком бізнесу продовжує зростати, причому останнім часом економічна наука надзвичайно ускладнилася. Сьогодні кожен економіст (йдеться, насамперед, про дипломованих фахівців, що володіють, принаймні, мінімальним обсягом відповідних знань) постає перед вибором одного з трьох напрямків – державної служби, комерційної діяльності або академічної науки [1, с. 147]. Щодо комерційної діяльності, то загальні та спеціальні знання економічних

процесів дають економісту-професіоналу доволі великі шанси для швидкої адаптації у сфері торгівлі, для відкриття можливостей кар'єрного зростання та набуття корисного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти підготовки фахівців економічного профілю висвітлено у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, Н. Беньковська [1] провела порівняльний аналіз світового та вітчизняного досвіду щодо підготовки економістів у вищих навчальних закладах (ВНЗ). К. Рудніцькою [2] ґрунтовно досліджено особливості професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю у ВНЗ. О. Шевчук [3] проаналізовано основні науково-педагогічні підходи до професійної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного напрямку та визначено особливості використання цих підходів в Україні. Л. Заглинською та О. Лукомською [4] висвітлено сучасні проблеми розвитку економічної освіти в Україні, визначено суть модернізації економічної освіти, а також розроблено пропозиції щодо підвищення якості економічної освіти та стимулювання її фінансування. Проблематику формування комунікативної компетентності у професійній підготовці економістів та змісту комунікативної культури економіста розкрито у працях Н. Задорожної [5] та І. Ярошук [6].

Питання, пов'язані з особливостями професійної діяльності фахівців у галузі комерції (педагогічний аспект), розглядалися у наукових працях С. Кожушко [7]. Центр "Розвиток КСВ" спільно з компаніями "Леруа Мерлен Україна", *Watsons* Україна та *Winner Group Ukraine* розробили буклет "Твоє майбутнє у сфері торгівлі" [8], в якому представлено матеріали і практичні поради від провідних українських компаній та реальні історії фахівців, що побудували кар'єру в ритейлі. У буклеті надано перелік здебільшого вузькоспеціалізованих професій у сфері торгівлі, в той час як професія економіста має більш універсальний характер.

Таким чином, можна констатувати відсутність системних наукових досліджень та публікацій практичного спрямування щодо проблематики підготовки економістів для сфери торгівлі.

Мета статті – проаналізувати затребуваність фахівців економічного профілю роботодавцями торговельної галузі та визначити їх професійні завдання й обов'язки, можливості для побудови кар'єри.

Матеріали та методи. Інформаційним підґрунтям для проведення дослідження слугували офіційні матеріали Державної служби статистики України та Державної служби зайнятості України, а також публікації у кадрових порталах. Використано ряд загальнонаукових та спеціальних методів економічних досліджень, зокрема методи узагальнення, порівняльного аналізу, систематизації та ін.

Результати дослідження. Міжнародний кадровий портал *HeadHunter* Україна оприлюднив підсумки дослідження "Рейтинг роботодавців України 2018", під час якого визначено ті компанії, у яких шукачі

роботи хотіли б насамперед працювати. Нині найбільш популярними є такі сфери, як ІТ (42 %), медіа, піар, реклама (21 %), фінанси, банки, інвестиційна діяльність (17 %), торгівля (15 %) та FMCG (14 %) [9].

Останніми роками, хоча і мало місце певне скорочення кількості суб'єктів торговельного підприємництва (табл. 1), проте їх абсолютна кількість все ж залишається суттєвою, зокрема у 2017 р. – 837 797 од., що становило 46.4 % від загальної кількості суб'єктів господарювання за всіма видами економічної діяльності.

Таблиця 1

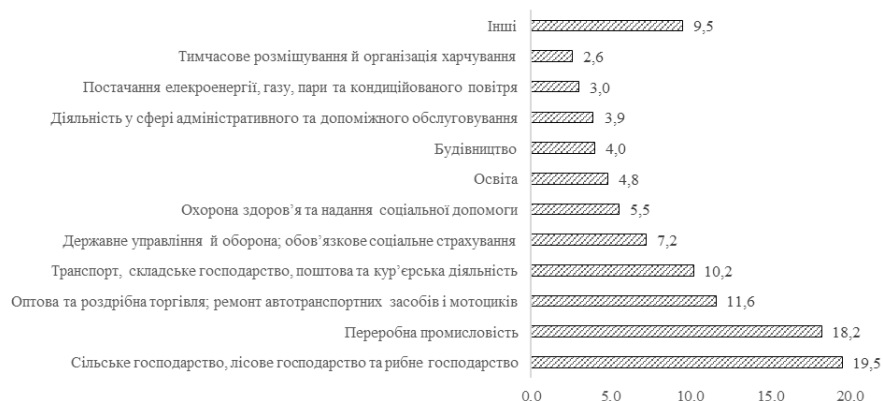
**Динаміка кількості суб'єктів господарювання у торгівлі України
за 2010–2017 рр.**

Сфера діяльності	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Темп приросту, % (2017 р. до 2010 р.)
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1197328	921491	843075	890658	988694	989064	910413	837797	-30.03
у тому числі: оптова та роздрібна торгівля автотранспортними засобами та мотоциклами, їх ремонт	48618	40327	49498	53736	60639	59787	56984	54994	13.11
оптова торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	213713	173850	156297	168022	182849	192990	178878	172829	-19.13
роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	934998	707314	637280	668900	745206	736287	674551	609974	-34.76

Джерело: складено автором за даними [10].

У торгівлі України, за офіційними даними, у 2017 р. було зайнято 3.5 млн осіб [10], що становить 21.8 % від загальної кількості зайнятих працівників у суб'єктів господарювання та 8.3 % від загальної кількості населення України. В той же час швидкі темпи зростання торгівлі, незначний соціальний престиж низькокваліфікованих робіт у торгівлі, відсутність профільної освіти призвели до недостатньої кваліфікації та значного дефіциту кадрів у цій сфері. Сучасна сфера торгівлі гостро потребує висококваліфікованих кадрів, які мають відповідний рівень освіти, гнучке мислення та творчий підхід до вирішення поставлених завдань.

Протягом січня-березня 2019 р. роботодавці проінформували центри зайнятості України про наявність 358.5 тис. вакансій. На кінець березня 2019 р. на підприємствах оптової та роздрібною торгівлі пропонувалося 11 637 вакансій. Більшою була кількість вакансій лише на підприємствах сільського, лісового та рибного господарства – 19 495 од., а також на підприємствах переробної промисловості – 18 239 од. (рисунк).

Структура вакансій за видами економічної діяльності на кінець березня 2019 р., %

Джерело: складено автором за даними [11].

Залишається високим попит на професіоналів та фахівців з досвідом роботи, в тому числі й економістів. Так, станом на 01.04.2019 кількість вакансій за цією професією в цілому по Україні становила 100 044 од. [11].

Найвищий розмір середньої заробітної плати пропонується роботодавцями для посади економіста із ціноутворення – 9 680 грн (*табл. 2*). У той же час розмір заробітної плати у діапазоні від 10 000 до 15 000 грн пропонується окремими роботодавцями для таких посад, як економіст, головний економіст та економіст з планування.

Таблиця 2

Вакансії економістів за розміром заробітної плати станом на 01.02.2019

Назва професії (посади)	Кількість вакансій станом на кінець періоду, од.	За пропонованою заробітною платою, од.						Середній розмір запропонованої заробітної плати, грн
		мінімальна	від мінімальної до 5000 грн	від 5000 до 7000 грн	від 7000 до 10000 грн	від 10000 до 15000 грн	понад 15000 грн	
Економіст із ціноутворення	1	0	0	0	1	0	0	9 680
Економіст з планування	8	0	2	2	3	1	0	7 216
Головний економіст	26	1	4	10	8	3	0	7 154
Економіст з договірних та претензійних робіт	5	1	0	3	1	0	0	5 809
Економіст з бухгалтерського обліку та аналізу господарської діяльності	6	0	2	3	1	0	0	5 566
Економіст	305	44	117	102	35	7	0	5 547
Економіст із збуту	7	0	3	4	0	0	0	5 496
Економіст з матеріально-технічного забезпечення	3	0	2	1	0	0	0	5 097
Економіст з праці	14	3	7	4	0	0	0	4 779
Економіст-статистик	2	1	0	1	0	0	0	4 737
Усього вакансій за всіма професіями (посадами)	67 789	11 923	24 390	16 098	11 636	3 157	585	5 959

Джерело: складено автором за даними [11].

У зв'язку з широким діапазоном роботи економіста існує багато варіантів їх посад на конкретних підприємствах, що наочно відображає *табл. 2*. Результати аналізу вакансій свідчать, що роботодавці часто змішують обов'язки економіста, бухгалтера, фінансового директора та деяких інших фахівців. У такому різноманітті – перевага професії, адже знання суміжних спеціальностей підвищує цінність окремого фахівця, а отже, створює передумови для підвищення заробітної плати та кар'єрного зростання.

Дедалі більша кількість суб'єктів торговельного підприємництва та їх професійних асоціацій усвідомлюють важливість проблеми нестачі професіоналів у торговельній галузі. Тому заклади освіти відгукнулися на потреби сфери торгівлі, розробляючи та вдосконалюючи програми підготовки майбутніх фахівців – як загальних спеціалістів, так і працівників вузької спеціалізації.

Аналіз спеціальних компетенцій майбутніх фахівців економічного профілю надає можливість з'ясувати основні вимоги до них, які відображено в переліку професійних функцій, завдань та здібностей. Відповідно до первинних посад, які може обіймати економіст, він повинен бути підготовлений до виконання таких функцій: аналітична, планово-прогностична, організаційна, координаційна, контрольна, мотиваційна, науково-дослідна, навчально-методична.

Грунтуючись на вимогах до загальних (або ключових) та професійних компетенцій фахівця економічного профілю, можна сформулювати такий перелік його головних завдань та обов'язків, що покладені в основу типової посадової інструкції економіста підприємства торгівлі [12]:

- здійснює роботу щодо вдосконалення економічної діяльності підприємства, спрямовану на підвищення ефективності господарської діяльності з урахуванням потреб ринку, можливостей отримання необхідних товарів, виявлення і використання наявних резервів;
- координує і бере участь у розробленні середньо- і довгострокових планів (бізнес-планів) підприємства, узгоджує усі розділи, здійснює підготовку проектів поточних планів підприємства за всіма видами діяльності відповідно до укладених договорів, а також складає необхідні обґрунтування і здійснює розрахунки;
- організовує розробку прогресивних планових техніко-економічних нормативів матеріальних і трудових витрат, проектів цін на товари з метою забезпечення отримання запланованого обсягу прибутку підприємства;
- здійснює керівництво проведенням комплексного економічного аналізу всіх видів діяльності підприємства і розробкою заходів щодо ефективного використання капітальних вкладень, матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, підвищення конкурентоспроможності підприємства;
- організовує контроль за виконанням планових завдань, а також статистичний облік за всіма економічними показниками діяльності підприємства; підготовку періодичної звітності підприємства у встановлені строки; систематизацію статистичних матеріалів;

- готує пропозиції щодо конкретних напрямів вивчення ринку з метою визначення перспектив розвитку підприємства;
- здійснює спільно з бухгалтерією методичне керівництво і організацію роботи з обліку та аналізу результатів господарської діяльності підприємства, розробку раціональної звітної документації;
- бере участь у проведенні маркетингових досліджень і прогнозуванні попиту на окремі групи (види) товарів;
- виконує роботу з формування, ведення та зберігання бази даних економічної інформації, вносить зміни до довідкової і нормативної інформації, яка використовується при обробленні даних;
- бере участь у формуванні економічної постановки завдань, які вирішуються за допомогою комп'ютерних технологій, визначає можливість використання готових проектів, алгоритмів, пакетів прикладних програм, які дають змогу створювати економічно обґрунтовані системи обробки економічної інформації.

З метою формування зазначених професійних навичок у навчальному плані підготовки майбутніх фахівців з економіки торгівлі передбачено вивчення дисциплін циклу загальної та професійної підготовки. Зокрема, цикл професійної підготовки містить ряд дисциплін, змістовне наповнення яких включає вивчення проблемних галузевих питань функціонування та розвитку сфери торгівлі: "Економіка торгівлі", "Організація торгівлі", "Торговельний менеджмент", "Торговельний маркетинг", "Бухгалтерський облік в торгівлі" та ін. Таким чином, у перебігу опанування усіх дисциплін, передбачених навчальним планом, майбутній фахівець з економіки торгівлі поступово набуває такі компетентності: інформаційна, методологічна, функціональна, соціальна та особистісна.

Наразі можна виділити чотири основні моделі успіху для випускників економічних спеціальностей:

бізнес-кар'єра: топ-менеджер;

підприємницька кар'єра: власний бізнес;

державна служба: чиновник вищого рівня;

науково-дослідницька кар'єра: учений.

Кар'єрне зростання економіста пов'язане з накопиченням досвіду і підвищенням кваліфікації. Якщо йдеться про бізнес-кар'єру, то просування кар'єрою сходиною спеціаліста полягає в отриманні посади провідного (головного) економіста, директора з економічних питань, фінансового директора, головного бухгалтера тощо.

Висновки. Професія економіста є достатньо затребуваною на ринку праці в усіх галузях господарства. Попри те, що освітні заклади випускають велику кількість фахівців цього профілю, багато суб'єктів господарювання і надалі потребують кваліфікованих економістів, у тому числі і для сфери торгівлі. Крім якісної загальної професійної підготовки, майбутній фахівець економічного профілю для сфери торгівлі повинен володіти спеціальними знаннями з базових понять функціонування торгівлі як сфери товарного обігу і комплексним розумінням

проблем управління фінансово-господарською діяльністю підприємств торгівлі та опанувати навички їх практичного вирішення. Саме таке поєднання загальних знань про економічні процеси та явища і специфіку галузі забезпечить майбутнім фахівцям успішну кар'єру у торговельному бізнесі як або власника, або найманого працівника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беньковська Н. Б. Порівняльний аналіз світового та вітчизняного досвіду щодо підготовки економістів у вищих навчальних закладах. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2016. № 2 (12). С. 146-151.
2. Рудніцька К. В. Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю у вищих навчальних закладах. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2017. Вип. 2 (41). С. 222-225. Серія: "Педагогіка. Соціальна робота".
3. Шевчук О. Основні підходи до підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного напрямку в Україні. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2013. № 2(11). С. 200-207.
4. Заглинська Л. В., Лукомська О. І. Економічна освіта в контексті інвестиційних процесів у галузі. *Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. 2014. Вип. 9 (52). С. 73-75.
5. Задорожна Н. Формування комунікативної компетентності у професійній підготовці економістів. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2013. Вип. 3-4. С. 75-78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2013_3-4_13.
6. Ярошук І. Д. Сутність комунікативної культури економіста. *Наукові записки*. 2015. № 1. С. 75-81. Серія: педагогіка.
7. Кожушко С. Професійна діяльність фахівців у галузі комерції та особливості їх взаємодії (педагогічний аспект). *Молодь і ринок*. 2015. № 3. С. 32-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2015_3_7.
8. Твоє майбутнє у сфері торгівлі (Карта професій). URL: <https://careerhub.in.ua/wp-content/uploads/2018/12/Tvoie-maybutnie-u-sferi-torgivli.pdf>.
9. Кадровий портал назвав ТОП-20 кращих роботодавців України 2018 року. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2626216-kadrovij-portal-nazvav-top20-krasih-robotodavciv-ukraini-2018-roku.html>.
10. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Офіційний сайт Державної служби зайнятості України. URL: <https://www.dcz.gov.ua>.
12. Професіональна класифікація економістів. URL: <https://hrliga.com/index.php?module=profession&op=view&id=906>.

Стаття надійшла до редакції 13.06.2019.

Vysochyn I. An economist in trade sphere: competencies and career.

Background. Since the beginning of building a Ukrainian market economy the profession of an economist has become very popular and the role of economic education in connection with business development is growing nowadays. The trade sphere is not an exception and is in dire need of highly qualified personnel.

Analysis of the recent researches and publications. Some aspects of specialists training in economic sphere are covered in the papers of national and foreign scholars. The study of issues related to the peculiarities of professional activity of specialists in the field of trade is mostly concentrated on highly specialized professions in trade sphere. Therefore, it can be stated that there is no systematic scientific research and publications on practical issues concerning training of economists for the trade sphere.

The **aim** of the article is to analyze the demand of specialists with economic profile for the employers of the trade industry and to determine their professional tasks, responsibilities and opportunities for a career construction.

Materials and methods. The informational background of the study was the official data of the state institutions and publications in the personnel web portals. A number of general and special scientific methods of economic research have been used, including methods of generalization, comparative analysis, systematization, etc.

Results. The modern sphere of trade faces the issue of lack of professionals and specialists with experience, including economists. Educational institutions have responded to the needs of trade sector and started developing and improving training programs for future specialists in this field. In the course of mastering all the disciplines envisaged in the curriculum, the future specialist in trade economics is gradually acquiring the following competences: information, methodological, functional, social and personal.

Conclusion. Thus, the profession of an economist is quite demanded in the labor market in all sectors of the national economy, including the sphere of trade. Although a large number of specialists in this profile are graduated from educational institutions, many business entities still need qualified economists.

Keywords: economist, trade, vacancies and salaries in the positions of economist, competencies, professional tasks and duties of economist of the trade enterprise, career of economist.

REFERENCES

1. Ben'kovs'ka, N. B. (2016). Porivnjaj'nyj analiz svitovogo ta vitchyznjanogo dosvidu shhodo pidgotovky ekonomistiv u vyshhyh nachal'nyh zakladah [Comparative analysis of world and national experience in training economists in higher educational institutions]. *Visnyk Dnipropetrovs'kogo universytetu imeni Al'freda Nobelja – Bulletin of the Dnipropetrovsk Alfred Nobel University*, 2 (12), 146-151 [in Ukrainian].
2. Rudnic'ka, K. V. (2017). Osoblyvosti profesijnoi' pidgotovky majbutnih fahivciv ekonomichnogo profilju u vyshhyh navchal'nyh zakladah [Features of professional training of future specialists of economic profile in higher educational establishments]. *Naukovyj visnyk Uzhgorods'kogo universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod University*. (Vol. 2 (41), 222-225. Serija: "Pedagogika. Social'na robota" [in Ukrainian].
3. Shevchuk, O. (2013). Osnovni pidhody do pidgotovky majbutnih fahivciv finansovo-ekonomichnogo naprjama v Ukrai'ni [Basic approaches to the training of future specialists of financial and economic direction in Ukraine]. *Naukovyj visnyk Melitopol's'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu – Scientific Bulletin of Melitopol State Pedagogical University*, 2(11), 200-207 [in Ukrainian].
4. Zaglyns'ka, L. V., & Lukoms'ka, O. I. (2014). Ekonomichna osvita v konteksti investytsijnyh procesiv u galuzi [Economic education in the context of investment processes in the industry]. *Zbirnyk naukovyh prac'. Naukovi zapysky Rivnens'kogo derzhavnogo humanitarnogo universytetu – Collection of scientific works. Scientific notes of Rivne State University of Humanities*. (Vol. 9 (52), 73-75 [in Ukrainian].
5. Zadorozhna, N. (2013). Formuvannja komunikatyvnoi' kompetentnosti u profesijnij pidgotovci ekonomistiv [Formation of communicative competence in professional training of economists]. *Neperervna profesijna osvita: teorija i praktyka – Continuous professional education: theory and practice*. (Vol. 3-4), 75-78. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2013_3-4_13 [in Ukrainian].

6. Jaroshhuk, I. D. (2015). Sutnist' komunikatyvnoi' kul'tury ekonomista [The essence of the communicative culture of the economist]. *Naukovi zapysky – Scientific notes*, 1, 75-81. Serija: pedagogika [in Ukrainian].
7. Kozhushko, S. (2015). Profesijna dijal'nist' fahivciv u galuzi komercii' ta osoblyvosti i'h vzajemodii' (pedagogichnyj aspekt) [Professional activity of specialists in the field of commerce and peculiarities of their interaction (pedagogical aspect)]. *Molod' i rynek – Youth and the market*, 3, 32-37. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2015_3_7 [in Ukrainian].
8. Tvoje majbutnje u sferi torgivli (Karta profesij) [Your Future in Trade (Occupation Map)]. *careerhub.in.ua*. Retrieved from <https://careerhub.in.ua/wp-content/uploads/2018/12/Tvoie-maybutnie-u-sferi-torgivli.pdf> [in Ukrainian].
9. Kadrovyj portal nazvav TOP-20 krasnyh robotodavciv Ukraini 2018 roku [The Personnel Portal named the Top 20 Best Employers of Ukraine in 2018]. *www.ukrinform.ua*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2626216-kadrovij-portal-nazvav-top20-krasnyh-robotodavciv-ukraini-2018-roku.html> [in Ukrainian].
10. Oficijnyj sajт Derzhavnoi' sluzhby statystyky Ukraini [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. *www.ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
11. Oficijnyj sajт Derzhavnoi' sluzhby zajnjatosti Ukraini [Official site of the State Employment Service of Ukraine]. *www.dcz.gov.ua*. Retrieved from <https://www.dcz.gov.ua> [in Ukrainian].
12. Professional'naja klassifikacija jekonomistov [Professional classification of economists]. *hrliga.com*. Retrieved from <https://hrliga.com/index.php?module=profession&op=view&id=906> [in Russian].